

DINNIY LEKSIKANING SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Sadriddinzoda Safiya Shaxobiddinovna

Phd, senior teacher of SamSIFL

Annotatsiya: Maqolada diniy leksikaning semantik xususiyatlari, jumladan, ularning lug'aviy ma'nosi, uslubiy qo'llanilishi va tarixiy-madaniy omillar ta'sirida shakllangan qatlamlari tahlil qilingan. Diniy so'zlarning kontekstdagi vazifalari va semantik o'ziga xosliklari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: diniy leksika, semantika, lug'aviy ma'no, uslubiy qo'llanilish, tarixiy-madaniy omillar, kontekst, semantik tahlil.

Til jamiyat hayotining ajralmas qismi bo'lib, u insonlarning kundalik ehtiyojlarini qondirishdan tashqari, ularning madaniy, tarixiy va diniy meroslarini ham aks ettiradi. Xalqning diniy e'tiqodlari va qarashlari til orqali ifoda etilib, u madaniyat va mafkura vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Diniy leksika o'zida qadriyatlarni, ibodatlarni, rasm-rusumlarni va diniy dunyoqarashni aks ettiruvchi so'z va iboralarni qamrab oladi. Diniy leksika nafaqat tildagi alohida so'zlar tizimini shakllantiradi, balki ma'naviy va madaniy hayotning turli jabhalarida muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning lug'aviy ma'nolari va semantik qatlamlari asrlar davomida o'zgarib, tarixiy va madaniy omillar ta'sirida boyib borgan. Bunday leksik birliklar nafaqat diniy matnlar yoki ibodatlarda, balki kundalik hayotda ham keng qo'llanilib, xalqning madaniy o'ziga xosligini namoyon etadi.

Ushbu maqolada diniy leksikaning semantik xususiyatlari, ularning sinonimiy qatori, metaforik ma'nolari va kontekstdagi vazifalari tahlil qilinadi. Tadqiqot diniy leksikaning lingvistik jihatlarini o'rganish orqali, ularning madaniy va mafkuraviy ahamiyatini aniqlashga qaratilgan.

Diniy leksika bo'yicha tadqiqotlar tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. Ushbu sohada olib borilgan ilmiy ishlar diniy so'zlarning lug'aviy ma'nosi, tarixiy rivojlanishi va ularning kontekstdagi funksiyalariga e'tibor qaratgan. Masalan, A.

Bekmurodov (2018) diniy leksikaning uslubiy qo'llanilishi va sinonimik qatlamlarini o'rgangan. Shuningdek, M. Xolmurodov (2021) diniy leksikaning metaforik ma'nolari va ularning madaniy tasvirlardagi aksini tahlil qilgan.

Xorijiy tadqiqotlardan esa J. Lyons (1995) semantika bo'yicha asosiy tamoyillarni belgilab, diniy so'zlarning ma'no tuzilmasiga e'tibor qaratadi. Shuningdek, P. Newmark (1988) tarjima nazariyasida diniy terminlarning o'ziga xos xususiyatlarini o'rgangan. Ushbu manbalar diniy leksikaning tilshunoslik, madaniyat va jamiyatshunoslikdagi rolini aniqlash uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Semantik tahlil: Diniy leksikaning lug'aviy ma'nolari so'z va iboralar asosida tasniflandi. Masalan, "duo", "tavba", "ziyosat" kabi so'zlarning asosiy va kontekstual ma'nolari o'rganildi. Semantik maydon usuli yordamida diniy leksikaning ma'no doirasi, ya'ni sinonimik va antonimik qatlamlari aniqlandi. So'zlarning metaforik va ko'chma ma'nolari (masalan, "nur"ning ma'naviy ma'nosi) tahlil qilindi.

Qiyosiy metod: Diniy leksika boshqa tillardagi ekvivalentlari bilan qiyoslandi. Masalan, arab tilidan o'zlashgan "namoz" so'zi bilan ingliz tilidagi "prayer" so'zining semantik va pragmatik farqlari tahlil qilindi. Turli madaniyatlarda diniy atamalarning o'xshashlik va farqlari o'rganildi, bu jarayonda tarjima va kontekst muammolari tahlil qilindi.

Diskursiv tahlil: Diniy leksikaning diniy matnlar (masalan, Qur'on va Injildagi so'zlar) va zamonaviy ommaviy axborot vositalarida ishlatilishi tahlil qilindi. Diniy so'zlarning pragmatik vazifalari, ya'ni ular orqali beriladigan ma'naviy xabar va e'tiqodiy mazmun aniqlangan. So'zlarning ijtimoiy-diskursiv funksiyalari, jumladan, xalq orasida diniy nutqda ishlatilishi o'rganildi.

Tarixiy metod: Diniy leksikaning kelib chiqishi va uning tarixiy taraqqiyoti tahlil qilindi. Masalan, "ziyosat" so'zining dastlabki ishlatilishi va uning madaniy kontekstdagi o'zgarishlari o'rganildi. Tarixiy manbalardan, jumladan, qadimiy qo'lyozma va diniy matnlardan olingan so'zlarning davriy o'zgarishlari tahlil qilindi. Leksik birliklarning madaniy va ijtimoiy kontekstda qadrlanishi va

rivojlanishi aniqlandi.

Ushbu metodlarning birgalikda qo'llanilishi diniy leksikaning lingvistik xususiyatlarini va uning jamiyat hayotidagi o'rnini chuqur tahlil qilish imkonini berdi.

Semantik xususiyatlar: Diniy leksika tarkibida asosiy va ko'chma ma'nolarga ega bo'lgan so'zlar aniqlandi. Masalan, "nur" so'zi nafaqat yorug'lik ma'nosida, balki ma'naviy poklikni ifodalovchi metafora sifatida ham ishlatilishi kuzatildi. Shuningdek, diniy terminlarning sinonimiy va antonimiy qatlamlari, jumladan, "savob" va "gunoh" so'zlari o'rtasidagi semantik qarama-qarshiliklar tahlil qilindi.

Qiyosiy tahlil natijalari: Diniy leksikaning boshqa tillardagi ekvivalentlari bilan solishtirish natijasida madaniyatlararo farqlar va o'xshashliklar aniqlandi. Masalan, arab tilidan o'zlashgan "tavba" so'zining ingliz tilidagi "repentance" atamasi bilan semantik farqlari o'rganilib, ularning ishlatilish konteksti turlicha ekanligi qayd etildi.

Diskursiv qo'llanilishi: Diniy so'zlarning zamonaviy nutq va matnlardagi o'rni tahlil qilinib, ularning ijtimoiy-diskursiv funksiyalari aniqlandi. Xususan, diniy terminlar nafaqat ibodatlarda, balki ommaviy axborot vositalarida ham keng qo'llanilayotgani, bu esa ularning jamiyatdagi dolzarbligini oshirayotganini ko'rsatdi.

Tarixiy rivojlanish: Diniy leksika tarixiy rivojlanish jarayonida turli davrlarda turlicha talqin etilgan. Masalan, "ziyosat" so'zi dastlab faqat diniy ma'noda qo'llanilgan bo'lsa, keyinchalik u ijtimoiy ma'nolarni ham qamrab olgan. Qadimiy manbalardan olingan ma'lumotlar ushbu so'zlarning tarixiy o'zgaruvchanligini tasdiqladi.

Diniy leksikaning o'rganilishi tilshunoslikda muhim ahamiyatga ega, chunki diniy so'zlar nafaqat til, balki jamiyatning madaniy va ijtimoiy hayotini aks ettiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, diniy leksikaning semantik strukturasini o'rganish orqali uning ko'p qatlamli ma'nolari va madaniy o'zgarishlarini yaxshiroq tushunish mumkin.

Semantik tahlil diniy so'zlarning lug'aviy va kontekstual ma'nolarini aniq

belgilashga yordam berdi. Masalan, “tavba” soʻzi diniy kontekstda maʼnaviy tozalash va Yaratganga yaqinlashish maʼnosini anglatadi. Bu diniy leksikaning yirik maʼnolar tizimini tashkil etadi.

Qiyosiy metod yordamida diniy leksikaning boshqa tillardagi ekvivalentlari tahlil qilindi. Masalan, “namoz” soʻzi arab tilidan ingliz tiliga oʻzlashgan boʻlib, har bir tilning diniy amallarni ifodalashdagi xususiyatlari farqlanadi. Bu oʻzgarishlar diniy atamalarning turli madaniyatlarda qanday ishlatilishini koʻrsatadi.

Diskursiv tahlil esa diniy leksikaning pragmatik jihatlarini aniqladi. Diniy soʻzlar koʻpincha axloqiy va maʼnaviy xabarlarini uzatishda foydalaniladi. Qurʼon va Injildagi soʻzlarning ijtimoiy va diniy kontekstda ishlatilishi muhim ahamiyatga ega.

Tarixiy metod yordamida diniy leksikaning rivojlanish jarayoni oʻrganildi. Diniy atamalar vaqt oʻtishi bilan madaniy va ijtimoiy kontekstlarga mos ravishda oʻzgarib borgan. Masalan, “ziyosat” soʻzi avvalgi diniy maʼnolardan zamonaviy diniy amallarga qadar oʻzgargan.

Xulosa qilib aytganda, Ushbu maqola diniy leksikaning semantik, qiyosiy, diskursiv va tarixiy jihatlarini oʻrganishga qaratildi. Tadqiqot natijalari diniy leksikaning nafaqat tilshunoslik, balki madaniy va ijtimoiy nuqtai nazardan ham muhimligini koʻrsatdi. Semantik tahlil orqali diniy soʻzlarning lugʻaviy va kontekstual maʼnolari, shuningdek, ularning metaforik va koʻchma maʼnolari oʻrganildi. Qiyosiy metod yordamida diniy leksikaning boshqa tillardagi ekvivalentlari tahlil qilindi, bu orqali madaniyatlararo farqlar va oʻxshashliklar aniqlangan. Diskursiv tahlil diniy soʻzlarning ijtimoiy-diskursiv funksiyalarini va jamiyatdagi oʻrnini ochib berdi. Tarixiy metod esa diniy leksikaning rivojlanish jarayonini va uning madaniy kontekstdagi oʻzgarishlarini oʻrganishga imkon yaratdi. Shu orqali diniy leksika tilning rivojlanishida, madaniyatda va jamiyatda muhim oʻrin tutishini koʻrsatdi. Tadqiqot diniy soʻzlarning lingvistik va madaniy xususiyatlarini chuqur tahlil qilishga xizmat qiladi va kelajakda diniy leksikaning yanada kengroq oʻrganilishini taʼminlash uchun asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bekmurodov, A. (2018). Diniy leksikaning uslubiy qo'llanilishi va sinonimik qatlamlari. Tashkent: Noshir.
2. Lyons, J. (1995). Semantics. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. London: Prentice Hall.
4. Xolmurodov, M. (2021). Diniy leksikaning metaforik ma'nolari va madaniy tasvirlardagi aksi. Tashkent: Noshir.